

THE OFFICIAL LIST OF THE CATHOLICOI OF “AGHUANK’”
OR OF THE SEE OF GANDZASAR

ARTAK V. MAGHALYAN

Manuscript No. 2561 of the Mashtots’ Matenadaran in Erevan, dated 1664, is a copy of the *History of the Land of the Aghuank’* by Movsēs Kaghankatuats’i. At a later date, an official list of the Catholicoi of the Aghuank’ or of the See of Gandzasar was added to the manuscript (folia 262r–263r).

The previous owner of this manuscript was the renowned archaeologist and philologist Khach’ik Tsayragoyñ Vardapet Dadian,¹ who published a description of the manuscript with the full text of its lengthy colophon in the periodical *Ararat* in 1895.² His handwritten copy of the colophon, penned in Shahbulagh on February 25, 1889, with the added list of the names of the Catholicoi of the “Aghuank’,” is now kept at the Catholicosial archive of the Matenadaran.³

The official list begins under the rubric “Names of the Patriarchs of the Aghuank’, Their Years and Accomplishments.”⁴ The work of a continuator, the list starts with the 44th Catholicos, Markos, who succeeded Lord Movsēs in 993, and ends with those who held the office down to the middle of the 18th century. The continuator utilized Mkhit’ar Gosh’s “Catholicoi and Events in the Land of the Aghuank’ through the 12th Century”⁵ for the hierarchs of that period.

Judging from the remark “even at this time, 1185 [of the Armenian Era]” in the line pertaining to Catholicos Nersēs, the list was prepared in 1736. What follows, with the succession of Israel Jraberdts’i, was added in 1763, just before the end of the three-year rivalry for the office, when it was usurped by Hovhannēs Hasan-Jalalian (1763–1786).⁶

Hovhannēs Hasan-Jalalian was succeeded by the rival Catholicoi Simeon Jraberdts’i (1794–1810) and Sargis Hasan-Jalalian (1794–1798, 1812–1815), the brother of the late Catholicos Hovhannēs. The demise of the See of Gandzasar came in 1815, when the rank of its hierarch was reduced to that of a Metropolitan by a decree of the Tzar, as a result of the intervention of the Catholicos of All Armenians.

¹ Yakob Y. T’op’chian, *Յուզակ ձեռագրաց Դաղեան Խաչիկ վարդապետի* (Catalogue of Khach’ik Vardapet Dadian’s Manuscripts) (Vagharshapat: Mother See Press, 1898), 1:100-1.

² *Ararat*, 10 (1895): 378-80.

³ Matenadaran, Catholicosial Archive, fold. 240, doc. 132. This copy, with some omissions (see nn. 9 and 10, below), was published by Lefnik A. Mkrtumyan, *Աղվանից (Գանձասարի) կաթողիկոսությունը XVII-XIX դդ.* (The Catholicosate of the Aghuank’ [Gandzasar], XVII-XIX Centuries) (Erevan: Tntesaget, 2006), 217-19.

⁴ Movsēs Kaghankatuats’i, *Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի* (History of the Land of the Aghuank’), ed. Varag Aëak’elyan (Erevan: Arm. SSR Acad. of Sciences, 1983), 347; Eng. trans., Charles J.F. Dowsett, *The History of the Caucasian Albanians by Movsēs Dasxuranc’i* (London: Oxford University Press, 1961), 231.

⁵ Mkhit’ar Gosh, “Կաթողիկոսք եւ դէպք Աղուանից աշխարհին ի մէջ ԺԲ դարու” (“Catholicoi and Incidents in the Land of the Aghuank’ through the 12th Century”); see Ghewond Alishan, *Հայաստանու* (Armenian History) (Venice: San Lazzaro, 1901), 384-91.

⁶ Simëon Erewants’i, *Ջամբր* (Jambri), ed. Vazgen G. Hambardzumyan (Erevan: Mughni, 2003), 125-26; Eng. trans., George A. Bournoutian, *Kat’oghikos Simëon of Erevan: Jambri* (Costa Mesa, CA: Mazda, 2009), 182.

For the remainder of his life, Catholicos Sargis was Metropolitan (1815–1828). His death marks the end of the vestiges of the Catholicosate of the See of Gandzasar.

It should be noted that this concise list is an important source for the study of the history of the Catholicosate of Gandzasar in particular and of Artsakh in general. The text provided below is that of M2561, fols. 262r–263r.

Անուանք հայրապետացն Աղուանից, ամբ եւ գործք նոցին՝
(262ա)

Տէր Մարկոս այրն Աստուծոյ. ԽԴ (44)

Տէր Յովսէփ ՆՀ (1021)⁷. ԽԵ (45)

Տէր Մարկոս. ԽԶ (46)

Տէր Ստեփանոս. ԽԷ (47)

Տէր Յօհաննէս. ԽԸ (48)

Տէր Ստեփանոս - ամ մի եւ կէս. ԽԹ (49)

Տէր Գագիկոս⁸ Գրիգորիս անուանեցին. Ծ (50)

Տէր Բէժկէն, որ եթող զկարգն եւ մտաւ աշխարհ. ԾԱ (51)

Տէր Ներսէս. ԾԲ (52)

Տէր Ստեփանոս - ամս Խ (40). ԾԳ (53)

Տէր Ներսէս - ամս Զ (6). ՈՁԴ (1235). ԾԴ (54)

Տէր Ստեփանոս. ԶԺԱ (1262). ԾԵ (55)

Այս միջոցս Բ կաթողիկոս է եղեալ՝ Սուքիաս եւ Պետրոս, չկարացաք
իմանալ զկարգն զկնի միմեանց. ԾԶ (56)

Տէր Ստեփանոս վախճանի ՉՀԲ (1323). ԾԷ (57)

Տէր Կարապետ ՊԾԵ (1406). ԾԸ (58), մինչեւ ՊՀԳ (1424) գտաք զթիւն:

Տէր Մաթէոս ՊԶԵ (1436). ԾԹ (59)

Տէր Աթանաս - ամ մի. Կ (60)

Տէր Յովհաննէս՝ որդի Ճալալին. ՊՂ (1441). ԿԱ (61)

Տէր Մաթէոս. ԶԳ (1454). ԿԲ (62)

Տէր Առատակէս. ԶԻԲ (1473). ԿԳ (63)

Տէր Ներսէս հաստատեցաւ յԱթոռն իւր ԶԻԷ (1478). ԿԴ (64)
(262բ)

Տէր Շմաւոն ԶԼ (1481). ԿԵ (65)

Տէր Թումայ Սոկոթլուեցի ԶԼ (1481). ԿԶ (66)

Տէր Առաքել ԶԼ մինչեւ ԶԽԵ (1481-1496). գտաք զթիւ սորա Սոգոթլուի
հին եկեղեցոյն. ԿԷ (67)

Տէր Արստակէս ԶԿԵ (1516). ԿԸ (68)

Տէր Մարգիս՝ ՌԳ (1554) թվին վախճանի Խաչինու ղշլաղեցի. ԶԶԸ (1539).
ԿԹ (69)

Տէր Գրիգորիս ուրացողն. ՌԵ (1556). Հ (70)⁹

Տէր Դաւիթ Արջաձորեցի. նոյն ամին յեղդէն կախեալ ժամատանէն

⁷ In the above cited work by Mkrtumyan, *Աղվանից (Գանձասարի) կաթողիկոսությունը*, 218, the date is given mistakenly as ՆԸ (408 = A.D. 959), at which time the Catholicos in office was Dawit' (958-965).

⁸ Mkrtumyan, mistakenly, has Dawit' (ibid.).

⁹ Strangely enough, Mkrtumyan omits this important line even though it is found in the copy utilized by him (see Matenadaran, Catholicosial Archive, fold. 240, doc. 132; cf. Mkrtumyan, *Աղվանից (Գանձասարի) կաթողիկոսությունը*, 219). This and another omission (see the next note) distort the rest of the Catholicosial successions.

- Գանձասարու չար անիծեալք Խաչին. ՀԱ (71)
 Տէր Փիլիպպոս Տումեցի. ՌԺԲ (1563). ՀԲ (72)
 Տէր Յովհաննէս ՌԻԵ (1576), ՌԼԵ (1586) վախճանի. ՀԳ (73)
 Տէր Շմաւոն ՌԼ-ՌԿ (1581-1611) թուին Քոլատակեցի. ՀԴ (74)¹⁰
 Տէր Արիստակէս ՌԼԷ (1588) Քոլատակեցի. ՀԵ (75)
 Տէր Մէլքիսէթ Արաշեցի. ՌԽԲ (1593). ՀԶ (76)
 Տէր Սիմէոն Քոլատակեցի. ՌԽԵ (1596). ՀԷ (77)
 Տէր Յովհաննէս` Գանձոյ եկեղեցւոյ շինողն. ՌԶԲ (1633). ՀԸ (78)
 Տէր Գրիգոր. ՌԶԳ, վախճանի ՌՃԲ (1634-1653). ՀԹ (79)
 Տէր Պետրոս Խանձկեցի. (263ա) ՌՃԲ, վախճանի ՌՃԲԴ (1653-1675). Զ (80)
 Տէր Մէլքիսէթ եւս կա Արաշեցի. սուր անարգել բնակեալ մերձ
 Գանձասարու, յետն ու յառաջն չիմացանք. ԶԱ (81)
 Տէր Սիմէոն շնորհալիր Ջարաբերթոն Մեծ Կունեցւոյ. ԶԲ (82)
 Տէր Երեմիայ Ճալեցի. ՌՃԻԵ (1676) հակառակեալ, անձամբ առեալ
 կաթողիկոսութիւնն. ի միասին վարեն չարչարանօք, որ խորին աղջատեալ
 ոմն Եղիայ անուն եպիսկոպոս անուան կաթողիկոս, եւ նա ձեռնադրէ Տէր
 Երեմիայն. անուանեն կաթողիկոս. ԶԳ (83)
 Տէր Եսայի Քոլատակեցի. մերձ Գանձասարու. ԶԴ (84)
 Տէր Ներսէս մեղապարտ, յետին թշուառացեալ. ՌՃԾԵ (1706) եւ այժմ
 ՌՃՁԵ (1736). ԶԵ (85)
 Տէր Բարայէլ Մեծ Կունէից, որ այժմ վարէ զժողովուրդս ՌՄԺԲ (1763). [ԶԶ]
 (86)

“Names of the Patriarchs of the Aghuank’: Their Years and Accomplishments”

[262r]

Lord Markos, the man of God — 44

Lord Hovsēp’ 470 (1021) — 45

Lord Markos — 46

Lord Step’anos — 47

Lord Hohannēs — 48

Lord Step’anos — a year and a half — 49

Lord Gagik — who was named Grigoris — 50

Lord Bēzhken — who renounced his rank and entered the world — 51

Lord Nersēs — 52

Lord Step’anos — forty years — 53

Lord Nersēs — six years, 684 (1235) — 54

Lord Step’anos — 711 (1262) — 55

There were two Catholicoi at this time, Suk’ias and Peter. We were unable to determine their order of succession — 56

Lord Step’anos died — 772 (1323) — 57

Lord Karapet — 855 (1406) — 58; until 873 (A.D. 1424), we found the date.

Lord Mat’ēos — 885 (1436) — 59

Lord At’anas — one year — 60

Lord Hovhannēs, son of Chalal — 890 (1441)¹¹ — 61

¹⁰ This line too is omitted in Mkrtumyan’s edition (*ibid.*).

¹¹ At the Matenadaran is kept a decree issued to Catholicoi Hovhannēs of Gandzasar on August 6, 1462, by Begum-Khat’un, the wife of Kara-Koyunlu Sultan Jhanshah, confirming his rights and privileges; see Hakob P’ap’azyan, ed., *Մատենադարանի պարսկերէն վավերագրերը. 1. Հրովարտակներ. Քրակ 1 (ՇԷ-ՇՅ ձձ.)* (The Persian Documents at the Matenadaran, 1: Decrees. Volume 1 [15th-16th c.]), (Erevan: Matenadaran, 1956), 45-47; for a Russian copy, see Matenadaran, Catholical Archive, fold. 241, doc. 197. Catholicoi Hovhannēs died in 1470, according to the inscription on his tomb at the Church of Surb

- Lord Mat'ēos — 903 (1454) — 62
 Lord Arstakēs — 922 (1473) — 63
 Lord Nersēs was confirmed in his seat — 927 (1478) — 64
 [262v]
 Lord Shmavon — 930 (1481)¹² — 65
 Lord T'umay Sokot'luets'i — 930 (1481) — 66
 Lord Arak'el — 930–945 (1481–1496). We found his dates in the old church of Sogut'lu — 67
 Lord Arstakēs — 965 (A.D. 1516) — 68
 Lord Sargis — 1003 (1554). Khach'inu Ghshlaghets'i died in the year 988 (1539) — 69
 Lord Grigoris the defector — 1005 (A.D. 1556) — 70
 Lord Dawit' Arjadzorets'i was hanged in the rectory of Gandzasar by the wicked, those accused by the Cross — 71
 Lord P'ilippos Tumets'i — 1012 (A.D. 1563) — 72
 Lord Hovhannēs — 1025, died in 1035 (1576–1586) — 73
 Lord Shmavon — 1030, <died> in the year 1060 (1581–1611), K'olatakets'i — 74
 Lord Aristakēs — 1037 (1588), K'olatakets'i — 75
 Lord Mēlkisēt' Arashets'i — 1042 (1593) — 76
 Lord Simēon K'olatakets'i — 1045 (1596) — 77
 Lord Hovhannēs,¹³ the builder of the church of Ganch¹⁴ — 1082 (1633) — 78
 Lord Grigor — 1083,¹⁵ died 1102 (1634–1653) — 79
 Lord Petros Khandzket's'i [263r] — 1102, died 1124 (1653–1675)¹⁶ — 80
 Lord Mēlkisēt', a second, Arashets'i¹⁷ — dwelt quite uninhibitedly near Gandzasar; we heard nothing of what preceded and followed <him> — 81
 Lord Simēon the Graceful, of Jarabert¹⁸ in Greater Kunē — 82

Hakob in Metsiran: “Այս է հանգիստ Տէր Ովհանէս կաթողիկոսին Աղվանից. թվ. ՋԺԹ (1470)” (This is the repose of Lord Ovhanēs, Catholicos of the Aghvank', 919); see Sedrak G. Barkhudaryan, ed., *Դիվան հայ վիճազրույթան, սրբ. V, Արցախ* (Archive of Armenian Rock-inscriptions, vol. V: Artsakh) (Erevan: Arm. SSR Academy of Sciences, 1982), 17.

¹² At the Matenadaran is kept a decree by Pedishah Ya'qub Ak Koyunlu (ruled 1478-1490) issued on April 24, 1487, granting Catholicos Shmavon his rights to the See (*The Persian Documents at the Matenadaran: Decrees*, ed. P'ap'azyan, Fasc. I, pp. 50-52; for a Russian copy, see Matenadaran, Catholicos Archive, fold. 241, doc. 198).

¹³ At the Matenadaran is kept a similar decree by the Safavid Shah Abbas I (ruled 1587-1629) issued in 1606, granting Catholicos Hovhannēs his rights to the See, Hakob P'ap'azyan, ed., *Մատենադարանի պարսկերեն վավերագրերը. 1. Հրովարտականեր. Քր 2 (1601-1650 տ'.)* (The Persian Documents at the Matenadaran, 1: Decrees. Volume 2 [1601-1650]), (Erevan: Matenadaran, 1959), 84-85.

¹⁴ This information is confirmed by the following inscription found on the southern wall of the Church of St. John the Baptist in Gandzak: “Ի ժամանակն Ովհանէս կաթողիկոսի, թվին ՌԶԲ (1633) ամի շինեցաւ սուրբ Ովհանէս եկեղեցին” (The church of St. John was built in the year 1082 at the time of Ovanēs Catholicos), Barkhudaryan, *Դիվան հայ վիճազրույթան*, 227.

¹⁵ The 1634 decree of Shah Sefi (ruled 1629-1642), wherein he establishes the succession of Catholicos Grigor following the death of Catholicos Hovhannēs is preserved, P'ap'azyan, *Մատենադարանի պարսկերեն վավերագրերը. 1. Հրովարտականեր*, 2:110.

¹⁶ On him, see L. Mkrtumyan, “Գանձասարի Կաթողիկոսությունը Պետրոս Խանձրեցի կաթողիկոսի օրոք” (The Catholicosate of Gandzasar in the Days of Catholicos Petros Khandzket's'i), *Lraber hasarakakan gitut'yunneri* 1 (2000): 88-97.

¹⁷ The name Mēlkisēt' Arashets'i appears twice in the list.

¹⁸ Noteworthy details on the circumstances surrounding the elevation of Simēon Khotorashets'i to the Catholicosate are found in a colophon of a Gospel manuscript at the Matenadaran, No. 8965, by the scribe Grigor the priest: Շնորհին Տեառն Ամենակալի եւ նորին օգնականութեամբն ասարտեցաւ եւահարաշ եւ հոգիազարդ Աւետարանս՝ թուին ՌՃԲԴ (1675) ամին, յուլիսի ամսոյ ԺԸ (18) աւուրն. ի երկիրս Գանձակայ, ի գեօղս Քարահատ՝ ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնիս: Եւ

- Lord Yeremiy Chalets‘i — 1125 (1676), in opposition, assumed the Catholicosate, in evil partnership <and> utter depravity with a certain Bishop Yeghiay, a Catholicos by name, who consecrated Lord Yeremiy and called <him> Catholicos¹⁹ — 83
- Lord Yesayi K‘olatakets‘i,²⁰ near Gandzasar — 84
- Lord Nersēs, a reprobate, absolutely miserable²¹ — 1155 (1706) even at this time, 1185 (1736) — 85
- Lord Israyēl of Greater Kunē, who currently looks after the people — 1212 (1763)²² — 86

Artak Maghalyan is a senior researcher at the Matenadaran in Yerevan, Armenia

ի թագաւորութեանն պարսից Շահ Սուլէյմանին, ի հայրապետութեան Տանս Աղուանից Տեան Սիմէօնի ամենիմաստ եւ սրբանուէր Հայրապետի Սրբոյ Աթոռոյն Գանձասարա՝ աշակերտ Տեան Պետրոսի սրբազան կաթողիկոսի նոյն յԱթոռոյն, որ ի սոյն ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս եւ հաստատուն կտակօք սահմանեաց, որ յետ իւրոյ մահուն զՍիմէօն ըստնապետն լինիցի կաթողիկոս, որ եւ օգնականութեամբ Սուրբ Հոգւոյն եւ կամակցութեամբ ամենայն մեծամեծաց Տանս Աղուանից, նաեւ հրամանաւ թագաւորին պարսից եւ մեծի Հայրապետին Տեան Յակոբայ պատրիարզին Սրբոյ Էջմիածնի, որ եւ ի սոյն ժամանակի նա եւս էր ի դուռն թագաւորին (fols. 361v-362r). (By the grace of the Almighty Lord and by His help this thrice wonderful and Spirit-adorned Gospel was completed in the year 1124 [A.D. 1675], on July 18, in the land of Gandzak, in the village of K‘arahat, under the roof of Holy Astuatsatsin. It was during the reign of Shah Suleiman of Persia and the patriarchate of Lord Simēon of the House of the Aghuank’, the most-wise and holy Patriarch of the See of Gandzasar, pupil of Lord Petros, Catholicos of the same See, who in that year was taken to Christ and who had stated in a firm will that after his death the chief abbot Simēon should become Catholicos, this with the approval of the Shah of Persia and the great Patriarch, Lord Hakob, Patriarch of Holy Ejmiatsin, who also at this time was at the Shah’s palace).

¹⁹ On these events, see L. Mkrtumyan, “Սիմէոն եւ Երեմիա կաթողիկոսների «հակաթոռության» խնդիրը 17-րդ դ. վերջին քառորդին” (The Problem of the ‘Counter-Sees’ of Catholicoi Simeon and Yeremia in the Last Quarter of the 17th Century) *Ejmiatsin* 3 (2000): 75-83. Yeremiy Hasan-Jalalian died in 1700, as attested by his tombstone: “Այս է տապան Երեմիա կաթողիկոսին Աղուանից. յազգէն Ջալալ Դօլին. ՌՃԽԹ (1700) թուին” (This is the sarcophagus of Eremia Catholicos of Aghuank’, descended from Jalal Dōl. 1149); see Barkhudaryan, *Դիվան հայ վիմագրության*, 65.

²⁰ The renowned historian and activist within the national liberation movement, Esayi Hasan-Jalalian, whose Catholicos rights and privileges were established by Shah Sultan Husein of Iran, in a decree of 1701; see K‘ristine Kostikyan, ed., *Մատենադարանի պարսկերէն վավերագրերը. I. Հրովարտականք. Յր. 3. (1652-1731 թթ.)* (The Persian Documents at the Matenadaran, 1: Decrees. Volume 3 [1652-1731]) (Erevan: Zangak-97, 2005), 149-52.

²¹ On the circumstances surrounding the elevation of Nersēs V Jraberts‘i (d. 1763) to the Catholicosate, see Simeon Erevants‘i, *Ջամբը*, 115-20; Eng. trans., Bournoutian, *Jamb’r*, 173-78; cf. Barkhudaryan, *Դիվան հայ վիմագրության*, p. 227).

²² This line of later information must have been an addition found in the exemplar of the manuscript.